

•
•
• Samenwerking
• van
• Parochies
•
•
•
•
•

M Maximale samenwerking

Nieuwe organisatie vraagt om moed

P Pastoraat, personeel, gebouwen, financiën, besturen

“De reizen die interkerkelijke reisorganisatie DrieTour Reizen organiseert zijn verrijkend en bindend.

Mensen leren elkaar op een andere manier kennen en gaan écht met elkaar praten.”

Aan het woord is Agaath Erich, pastor van Roden, die met haar parochie al menige reis met DrieTour naar Rome maakte.

DrieTour Reizen: ‘verrijkend en bindend’

“Een ander neveneffect is dat mensen die als het ware aan de rand van de parochie staan, meer bij de parochie betrokken raken,” vervolgt Erich. “Er valt dan een stukje beschroomdheid bij ze weg. Na zo’n reis zie je dat zij meer bij de parochie betrokken raken, bijvoorbeeld door vrijwilligerswerk te doen.” Tijdens de tweede Rome-reis die Erich maakte waren zowel katholieken als protestanten meegegaan. “Dat was voor beide groepen enorm verrijkend, de mensen helpen elkaar over de drempel. Je ziet dat de mensen elkaar meteen vragen hoe iets in hun kerk geregeld is en dat vergroot het wederzijds begrip voor elkaar.”

DrieTour Reizen is een interkerkelijke non-profit reisorganisatie. Het doel is om op interkerkelijke basis groepsreizen van goede kwaliteit tegen een betaalbare prijs te organiseren naar een groot aantal bestemmingen, waaronder ook Bijbelse landen. Een reis met een religieuze achtergrond zoals DrieTour die organiseert vergt meer voorbereiding dan een ‘gewone’ vakantie, vindt Erich. “Er zit veel tijd in de voorbereiding, je moet je goed inlezen in de religie, tradities, gebruiken en achtergronden van het land dat je bezoekt. DrieTour Reizen is daarvoor een goede reispartner voor onze parochie, ze kennen precies de weg.”

DrieTour Reizen
Postbus 162, 3970 AD Driebergen-Rijsenburg
T: 0343-512844
E: info@drietour.nl
www.drietour.nl

Interesse in de mogelijkheden om met uw parochie een eigen groepsreis te maken?

Of het nu Rome, Lourdes, Santiago de Compostela of een andere bestemming is, wij kunnen voor u een reis organiseren die precies aansluit op uw wensen.

Vraag vrijblijvend het informatiepakket aan en bekijk de mogelijkheden.

In Venlo,

op de plaats van de St Michaël kerk....

...is in 2007 een multifunctioneel centrum verzezen, dat ook plaats biedt aan een kerkruimte.

Vanaf het begin is Pim bij de bouw betrokken. Zo werd in goed overleg met het Bisdom

Roermond, architect G.Timmermans een interieurplan opgesteld voor een moderne logische,

op traditie gebaseerde liturgie. Tevens ontwierp

hij het liturgisch meubilair. Deze tafel, afgeleid van het traditionele stenen offerblok,

is vierkant van vorm en aan alle zijden gelijk.

Sober van uitvoering, zodat alle nadruk gaat naar de rituele betekenis. Voor het robuuste altaar van de St. Michaëlkerk liet Pim een speciale

lichtkleurig Limestone uit Texas komen. De losse structuur van deze steensoort, met grote fossielen

doet denken aan het Limburgse mergel. Het

ontwerp bestaat uit een blad op vier stevige poten waarin het kruisteken

is uitgehouwen.

Dit magazine is een uitgave van het bisdom Breda. Het verschijnt als kwartaalblad. Een individueel postabonnement is mogelijk tegen betaling van een bijdrage voor de verzend- en administratiekosten. Het blad is gratis.

Stuur voor een postabonnement voor 2008 een e-mail naar: magazine@bisdombreda.nl en maak ten minste € 10,- over op girorekening 1066316 t.n.v. Uitgeverij bisdom Breda, o.v.v. postabonnement magazine, postbus 90.189, 4800 RN Breda. Of bel T 076 5223444. Nummers worden toegestuurd na ontvangst van uw betaling.

Redactie
Monique van Delft,
Peter Hoefnagels,
Hans de Jong,
Frank van der Linden,
Daphne van Roosendaal
(hoofdredacteur).

Beeld/fotografie
R. Mangold (p. 7)
J. Wouters (p. 19)
P. Hoefnagels (p. 23)
Overig: bisdom Breda

Adres redactie
E magazine@bisdombreda.nl
T 076 5223444
F 076 5216244
Postbus 90189
4800 RN Breda

Advertentieverkoop
Acta Uitgeversorganisatie
E info@actauitgevers.nl
T 0475 463465
Postbus 7160
6050 AD Maasbracht

Vormgeving en druk
Brainstorm & Concept, Breda

Issn nummer: 1874-0480

Geloof	4
De parochie, een sterk merk	6
Maximale samenwerking	8
Marjan Dieleman: <i>"Zonder eigen identiteit heb je in een team niets in te brengen"</i>	9
Han Akkermans: <i>"Het gaat om de inhoud van de taak"</i>	10
Luud van Andel: <i>"Zelf heb je niet alle capaciteiten in je verenigd"</i>	11
Besturen	12
Pastoraat	14
Nieuwe structuur en organisatie van parochies vraagt om moed	16
Gebouwen	18
Financiën	20
Actief kerkgebouwenbeleid regio Oudenbosch	22
Personeel	24

Van de redactie

Op zaterdag 8 maart kwamen honderd mensen in Roosendaal bijeen voor een werkochtend over parochiële samenwerking. Het bisdom reikte hulpmiddelen aan en er vond een goede en intensieve uitwisseling plaats op vijf thema's: pastoraal, personeel, gebouwen, financiën en besturen. Deze onderwerpen keren alle vijf terug in dit magazine. Met op p. 4-5 het geloof voorop. Bij de voorbereiding van dit nummer waren betrokken: bisschop Van den Hende, B. van Geffen, P. Hoefnagels, J. Jansen, H. de Jong, A. Kerssies, F. van der Linden, H. Lommers, G. de Rooij, D. van Roosendaal, V. Schoenmakers. Voor vragen naar aanleiding van dit magazine kunt u contact opnemen met A. Kerssies, hoofd van de Pastorale Dienstverlening van het bisdom. Hij heeft als specifieke taak de begeleiding van de samenwerkingsprocessen van parochies.

Het volgende Magazine gaat over bedevaarten! Het verschijnt in juni.

Geloof

Velen in het bisdom zijn momenteel op grond van de diocesane beleidsnota van januari 2007 met grote inzet bezig om stapsgewijs de samenwerking tussen de parochies te intensiveren en tegelijkertijd de parochiegemeenschap ter plaatse te versterken.

Vanouds zijn katholieke gelovigen vertrouwd met de term parochie. Het woord parochie (paroikia) komt uit het Grieks, de taal van het Nieuwe Testament, en betekent doorgangshuis. Een parochie is een officieel opgerichte gemeenschap van gelovigen, in verbondenheid met het gehele bisdom en met de wereldkerk.

Dit magazine spreekt over parochies als gemeenschappen van geloof. Binnen een (grotere) parochie kan sprake zijn van meerdere geloofsgemeenschappen, voortzettingen van voormalige parochies die samengevoegd zijn tot een groter geheel. Dit magazine gebruikt daarvoor het woord 'parochiekern' om de band aan te geven met de parochie als geheel en om het eigene van een deelgemeenschap ervan tot uitdrukking te brengen.

Gemeenschap van geloof

De wereldwijde Kerk heeft haar zending van Christus zelf ontvangen. De parochie als gemeenschap van geloof heeft de taak om ter plaatse daadwerkelijk deel te nemen aan de opdracht van de Heer: het geloof steeds opnieuw te verkondigen, het geloof te blijven vieren en in gelovige navolging van de Heer dienstbaar te zijn in pastoraat en diaconie. Parochies doen dat binnen de samenhang van een bisdom als deel van de wereldkerk. In een parochie als gemeenschap van gelovigen is het belangrijk dat vooral liturgie, catechese, pastoraat en diaconie bijzondere aandacht krijgen. Een parochie kan erg druk zijn met allerlei activiteiten op deze werkterreinen. Daarbij kan het gebeuren dat deze werkzaamheden in een parochie als een soort van klus worden gezien, omdat liturgie, catechese, pastoraat en diaconie als vanzelfsprekend bij een parochie horen en als gewoon worden beschouwd.

Waar het op aankomt

Maar het zijn niet zomaar activiteiten. De diepste bestaansgrond van een parochie is het geloof in God. Liturgie, catechese, pastoraat en diaconie zijn ten diepste werken of 'vruchten' van dit geloof. Tegelijkertijd zijn deze activiteiten ook bronnen die ons geloof voeden: in de ontmoeting met Christus en in de ontmoeting met medemensen - in zijn naam - mogen we allereerst ook veel ontvangen. In en vanuit ons geloof richten wij ons tot God en op de mensen om ons heen. Deze gerichtheid is nodig om met hart en ziel liturgie te vieren, catechese te verzorgen en werk te maken van pastoraat en diaconie.

Voor de vitaliteit van een parochie als geloofsgemeenschap is het daarom nodig om daarop voortdurend scherp te blijven door de inhoud van het geloof voorop te stellen.

Want waar het op aankomt in de parochie, is als gemeenschap dagelijks te leven met het evangelie. Het gaat om wat God van mensen vraagt en te voorzien in wat nodig is wat betreft pastoraat, liturgie, diaconie en catechese om daarop het gelovige antwoord te kunnen geven.

Luisteren en doorgeven

De *liturgie* wordt gevierd volgens het ritme van het kerkelijk jaar en op scharniermomenten in het leven van mensen. De parochie heeft als gemeenschap van gelovigen de belangrijke taak om het vieren van de liturgie zorgvuldig te behartigen. Immers in het luisteren naar het woord van God, in het vieren van de sacramenten, in het gezamenlijk gebed worden wij in ons geloof gevoed en mogen wij God ontmoeten.

Geloof

Het geloof doorgeven en uitleggen veronderstelt dat we ons geloof en onze inspiratie onder woorden kunnen brengen en durven delen met anderen: getuigen en verkondigen in het voetspoor van de Heer. Daarom is het belangrijk om in de parochie werk te maken van *catechese*, het doorgeven van de rijke inhoud van het geloof. Catechese vindt plaats bij de voorbereiding op de initiatiesacramenten van het doopsel, het vormsel en de eucharistie (de eerste communie). Het gebeurt ook in geloofsgesprekken bij gelegenheid van rouw en trouw. In de parochie als gemeenschap van gelovigen moeten ook *pastoraat en diaconie* concreet gestalte krijgen. Als volgelingen van de Heer worden wij geroepen om oog te hebben voor elkaar en naar medemensen in nood om te zien. In het kader van pastoraat en diaconie gaat de aandacht van de parochie uit naar zowel actieve parochianen alsook naar mensen die je 'randkerkelijk' zou kunnen noemen en naar mensen die zoeken naar zin en betekenis in hun bestaan. Voor pastoraat en diaconie, in en vanuit de parochie, is een lange adem nodig in de gelovige overtuiging dat je al doende meewerkt met de Heer.

'Het geloof voorop'

Met 'het geloof voorop' onderstrepen we dat de parochie allereerst bestaat om het geloof in God te ontvangen en te vieren, het geloof levend te houden en door te geven en het geloof in concrete dienstbaarheid te uiten en zo te delen met onze naaste.

Daarnaast zijn goed bestuur en beheer noodzakelijk om materieel en beleidsmatig de voorwaarden te scheppen voor de parochie om te kunnen bestaan. Al komt het geloof op de eerste plaats, we kunnen onze ogen ook niet sluiten voor de zakelijke kant van een parochie. Leven van de Geest is iets anders dan leven van de lucht! Om de lange adem op te brengen die nodig is voor bestuurs- en beheerstaken is gelovige engagement nodig, in de kracht van de Geest.

- Dit magazine gebruikt het woord 'parochiekern' voor de voormalige parochies die samengevoegd zijn tot een groter geheel.
- Waar het op aankomt in de parochie, is als gemeenschap dagelijks te leven met het evangelie. Het gaat om wat God van mensen vraagt en te voorzien in wat nodig is om daarop het gelovige antwoord te kunnen geven.
- Liturgie, catechese, pastoraat en diaconie zijn ten diepste werken of 'vruchten' van het geloof in God.
- Liturgie. In het luisteren naar het woord van God, in het vieren van de sacramenten, in het gezamenlijk gebed worden wij in ons geloof gevoed en mogen wij God ontmoeten.
- Catechese. Het geloof doorgeven en uitleggen veronderstelt dat we ons geloof en onze inspiratie onder woorden kunnen brengen en durven delen met anderen: getuigen en verkondigen in het voetspoor van de Heer.
- Pastoraat en diaconie. Als volgelingen van de Heer worden wij geroepen om oog te hebben voor elkaar en naar medemensen in nood om te zien.
- Leven van de Geest is iets anders dan leven van de lucht. Goed bestuur en beheer zijn noodzakelijk om de voorwaarden te scheppen voor de parochie om te kunnen bestaan.

De parochie, een sterk merk

Parochies zijn niet meer uit het leven van de Kerk weg te denken. Ze staan borg voor de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de christelijke boodschap en de sacramenten.

Parochies ontstonden toen er ook op het platteland christenen kwamen. In de eerste eeuwen was de Kerk een stadskerk. In elke stad binnen het Romeinse rijk met een christelijke gemeenschap woonde een bisschop. Hij verenigde alle functies in zich. Hij vierde de liturgie, doopte, preekte en had de leiding over de armenzorg. Tot aan de Middeleeuwen bleef het christendom grotendeels een stedelijke aangelegenheid. De schaarse bevolking op het platteland was aangewezen op de bisschoppelijke kerken in de stad.

Nieuwe kerkelijke centra

Op veel plekken waren de afstanden tot de kerkelijke stedelijke centra groot. Daar groeide langzaam de behoefte om ook buiten de steden kerken op te richten. Bisschoppen zochten daarom naar manieren om de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de christelijke boodschap ook daar te waarborgen en versterken. Ze zonden priesters en diakens uit om kerken te stichten. Daar werden de sacramenten bediend, de bisschop visiteerde de kerken en diende er het vormsel toe. Overigens benoemden onder tussen ook landheren geestelijken in een bepaald gebied. Later zou er spanning ontstaan toen de bisschoppen hun gezag ook over deze kerken wilden doen gelden.

Financieel zelfstandig

De priesters in de parochies kregen de taak om te zorgen voor de 'pastorale' of 'kerkelijke' zorg. Dat was een geestelijke zorg, maar hield ook materiële zorg in voor de bezittingen van de kerk.

Om de kerken op het platteland in staat te stellen zelfstandig te opereren, kregen ze de bevoegdheid 'tienden' te heffen bij wijze van belasting. Die tienden werden vaak besteed via een verdeelsleutel. Meestal werd er een verdeling gemaakt in drie delen: een deel voor de kerkgebouwen en de liturgie, een deel voor het onderhoud van de pastoor, en een deel voor de armen. Ook de bisschop en zijn curie kregen soms een deel. Of de pastoor betaalde bij bepaalde gelegenheden een belasting aan de bisschop.

Verantwoordelijkheid

Door de tienden konden de parochies voorzien in hun eigen onderhoud en in dat van de priester. Hierdoor groeide hun zelfstandigheid. Via de benoemingen in het kerkelijk ambt, de visitatie van parochies en de bediening van het vormsel hield de bisschop toezicht. Parochies werden 'rechtspersoon' en eigenaar van kerkelijke bezittingen. Dat was onder meer nodig om een financiële basis te leggen voor het onderhoud van het kerkgebouw. De pastoor werd een priester met een eigen verantwoordelijkheid voor de mensen in zijn parochie. Hij werd aangesteld om geloofsonderricht te geven, de sacramenten te bedienen, de christelijke verkondiging te verzorgen en de bezittingen op de juiste wijze te beheren.

Bisschop en bestuurders

Tussen parochies en bisschop heeft altijd een nauwe band bestaan. De bisschop heeft allerlei bevoegdheden. Hij richt parochies op, benoemt priesters en diakens en hij verleent de zending

aan pastorale werkers en werksters. De pastorale beroepskrachten zijn actief in het pastoraat in verbondenheid met de bisschop. De bisschop benoemt ook de bestuursleden in parochies. Dat betekent dat ze hun functie allereerst uitoefenen op grond van het gezag van de diocesane bisschop.

Evangelische opdracht

Door de eeuwen heen ontstaat het beeld van de parochie als een sterk uitgewerkt kerkelijk instituut, dat de eeuwen trotseerde en dat op allerlei manieren en in allerlei tijden het kerkelijke leven gestalte gaf. In de twintigste eeuw groeide de parochie steeds sterker uit tot een gemeenschap van katholieke gelovigen. Het Tweede Vaticaans Concilie bevestigde deze ontwikkeling. De gelovigen in de parochie geven gezamenlijk uitdrukking aan de evangelische opdracht. Alle kerkleden moeten daar gestalte aan geven in het eigen leven én in de samenleving.

Het bestaan van de parochie is geen doel op zich, maar een instrument om mensen te bereiken met de christelijke boodschap. Gelovigen zijn op grond van hun doopsel verantwoordelijk voor de voortgang van Kerk en geloof. Als parochies samenwerken, staat het altijd in het teken van dit doel: mensen bereiken met de christelijke boodschap.

(Artikel op basis van: Geloof in de toekomst. P.M.M. Stassen en A.J.M. van der Helm. Zoetermeer 2002.)

- In elke stad binnen het Romeinse rijk met een christelijke gemeenschap woonde een bisschop. Hij verenigde alle functies in zich.
- Later zonden bisschoppen priesters en diakens uit om kerken te stichten op het platteland.
- Parochies konden 'tienden' heffen en als 'rechtspersoon' eigendom in bezit hebben.
- De parochie werd een sterk instituut dat de eeuwen trotseerde.
- Gelovigen zijn verantwoordelijk voor de voortgang van Kerk en geloof.
- Als parochies samenwerken, staat dat altijd in het teken van dit doel: mensen bereiken met de christelijke boodschap.

Tussen parochies en bisschop heeft altijd een nauwe band bestaan.

Maximale samenwerking

In maart 2007 presenteerde het bisdom nieuwe samenwerkingsverbanden (zie www.bisdombreda.nl/samenwerkingsverbanden). Parochies in die verbanden moeten komen tot maximale samenwerking en daar de juiste bestuurlijke vorm bij vinden. De samenwerking moet op alle terreinen worden geïntensiveerd. Op het gebied van pastoraat, personeel, financiën, gebouwen, bestuur. Daarbij geldt vóór alles: met het geloof voorop!

Pastoraat

Afgebeeld zijn de mensen om wie het gaat. De Kerk is de gemeenschap van mensen, bijeengeroepen door de Heer. De eerste pastorale zorg gaat uit naar hen die zich tot de Kerk bekennen: de kerkleden. Van daaruit staat de parochie missionair open naar de mensen die nog niet of niet meer tot de gemeenschap horen, en die daar wel toe genodigd zijn. Groen is de kleur van de hoop.

pastoraat

Financiën

Eén financieel beheer is nodig om het pastoraal team te kunnen financieren, dat wordt aangesteld voor het gehele samenwerkingsverband. Activiteiten die het team onderneemt, moeten worden gefinancierd. En ook het gezamenlijk beleid rond de kerkelijke gebouwen vraagt om een gemeenschappelijke financiële aanpak. Goudgeel is de kleur van het geld.

financiën

Personeel

Het pastoraal team wordt aangesteld voor het gehele samenwerkingsverband. Een team voor een samenwerkingsverband zal uit minimaal vier mensen bestaan, hoewel niet per se vier volledige aanstellingen. In het team zijn de verschillende ambten en functies vertegenwoordigd van priester, pastoraal werk(st)er en diaken. Rood is de kleur van de heilige Geest en Pinksteren.

personeel

Besturen

Besturen is een werkwoord. Intensivering van samenwerking vraagt om actief besturen. Daarbij moet voor maximale samenwerking de juiste bestuurlijke inrichting worden gevonden: één parochie, of een samenwerkingsovereenkomst van twee of meer parochies. Blauw is de kleur van daadkracht.

besturen

Gebouwen

De samenwerkingsverbanden streven naar één beheer van de kerkelijke gebouwen. Gezamenlijk kunnen prioriteiten worden gesteld voor het onderhoud van gebouwen. Ook is een gezamenlijke visie nodig ten aanzien van het gebruik van de kerkelijke gebouwen. Grijs is de kleur van de stenen.

gebouwen

Geloof

De parochie is geen doel op zich, maar een instrument om mensen te bereiken met de christelijke boodschap. Als parochies samenwerken, staat dat in het teken van dit doel. Daarom geldt bij alles: het geloof voorop! Paars is de kleur van bekering en de bereidheid om naar God te luisteren. Het is de kleur van het bisdom Breda.

geloof

“Zonder eigen identiteit heb je in een team niets in te brengen”

Marjan Dieleman
pastoraal werkster

Ik werk in de Elisabeth-parochie, dat is regio Midden-Zeeuws-Vlaanderen. We vormen samen met West-Zeeuws-Vlaanderen een samenwerkingsverband. Ons team bestaat uit één priester en vier pastorale werkers. In ons team is het vanzelfsprekend dat we gelijkwaardige collega's zijn, met een eigen zelfstandigheid. Er is een verschil vanuit de ambten, maar niet ten aanzien van de deskundigheid. Ieder van ons is een professional en dat wordt erkend.

In ons team heeft ieder teamlid basistaken, gerelateerd aan weekendvieringen en uitvaarten, en taken die we hebben verdeeld. Mijn specifieke taken zijn onder meer huwelijksvoorbereiding, werkgroepen kindernevendienst en begeleiding van gezinsvieringen. De werkdruk is erg hoog. Tegelijkertijd wil je dingen juist heel goed doen, omwille van de kwaliteit van datgene wat de Kerk biedt. In vieringen moet je er staan, want we hebben een bijzonder belangrijke boodschap te behartigen.

Mijn belangrijkste inzet? Dat het Heilige bereikbaar blijft voor mensen. Het raakt steeds meer op de achtergrond. Ondertussen zie je bladen als *Happinez* grote oplages bereiken. Het verlangen bij mensen naar verdieping is onverminderd groot. Het Heilige mag niet vergeten raken. Mensen moeten zich ertoe kunnen verhouden. Het verlangen ernaar heeft te maken met de ziel. Pastoraat is zielzorg. We moeten zorgen dat die verhouding met het Heilige levend blijft, op belangrijke kruispunten in het leven en als we op grenzen stuiten.

Als mensen vragen naar zin, moet er een plek zijn waar ze serieus worden genomen. Ik doe mijn best de Kerk zo'n plek te laten zijn, en mensen te helpen woorden te vinden voor wat ze beleven. De Bijbel is in al zijn schoonheid, weerbarstigheid en rijkdom nog altijd een onuitputtelijke bron van dergelijke zingevende woorden. Ik ben pastoraal werkster geworden in de Kerk. De Kerk heeft een schat aan mogelijkheden te bieden die mensen gelukkig kan maken: daar kunnen mensen hun geloof vieren, hun geloof delen met elkaar en het doorgeven, en zich bezinnen op hoe zij hun geloof kunnen leven in zorg voor de naaste en in ethiek.

Het is intensief en zwaar werk. De studie theologie vooraf is zeer vormend, met name exegese en filosofie. De realiteit van het pastoraat ervaar je pas als je begint te werken. Ook het werk is zeer vormend. Ik denk dat je niet dichterbij het leven kunt zitten dan in dit werk.

Eénpitter of teamplayer? Ik ben geen éénpitter. Wel een solist. Maar ook een teamplayer. Het sluit elkaar niet uit. 'Solist' heeft te maken met je eigenheid, je eigen denken. Als je dat niet hebt en er niet trouw aan bent, heb je in een team niets in te brengen en kun je je teamgenoten geen goed 'tegenover' bieden. In die sfeer proberen we samen te bouwen aan de parochie, door als collega's goed voor elkaar te zorgen en tegelijk ook voor alle vrijwilligers en de inwoners van de geloofsgemeenschappen.”

“Het gaat om de inhoud van de taak”

Han Akkermans
priester

Ik ben werkzaam in de regio Halsteren: Halsteren, Tholen, Lepelstraat en Oud-Vossemeer. Deze vier parochies worden deze zomer samengevoegd tot één parochie. We vormen met de regio Steenberg en een samenwerkingsverband.

Ons kleine team bestaat uit een priester, pastoraal werker en een regiocoördinator. We hebben een pastoraal beleidsplan voorbereid voor onze nieuwe parochie van vier. Soms is een parochie net een activiteitscentrum, waar de vraag waarom je de dingen doet niet gesteld wordt. We hebben daarom voor het beleidsplan naar een theologisch fundament gezocht: de eucharistie. Dat leidt soms tot de vraag: waar blijft de pastoraal werker? Maar we bekijken het zo: als je het over de eucharistie hebt, wat betekent dat dan voor de parochie? De eucharistie veronderstelt catechese, loopt uit in diaconie, bouwt de gemeenschap op en voedt de spiritualiteit.

We hebben gezocht naar profielen met kerntaken. Het gaat niet om de vraag: wat mag ik wel en wat mag ik niet? Het gaat om de inhoud van de taak en om wat een persoon in kan brengen. De verwachting van mensen ten opzichte van een priester is overigens vaak meer symbolisch dan ten opzichte van de andere profielen. Je wordt sterker bekeken als ‘bemiddelaar’.

Toen ik hier solliciteerde werd een ‘spiritueel leider’ gevraagd. Dat past bij me, want dan gaat het om de inhoud. Ik kan vorm geven aan waar ik uit leef: mensen verzamelen bij de spirituele kern van de Kerk.

Het gaat erom het verhaal van God te vertellen: het spreken van God en het antwoorden van mensen. In de catechese bijvoorbeeld. Wie is God en wat vraagt Hij? Wij mogen daar een antwoord op zoeken door te leren, te bidden, te dienen. Het altaar is een belangrijke plek in mijn werk. In vieringen verwoord je aan het altaar het ‘wij’ van de gemeenschap. Vanaf het preekgestoelte daarentegen ben je meer het ‘tegenover’ van de gemeenschap. Ook tegenover jezelf. Tweede belangrijke plek is het parochiecentrum. Het is belangrijk dat we als team één parochiecentrum hebben: een plek om te werken, om elkaar als teamleden te ontmoeten, ons hart te luchten, problemen te relativeren en een uitvalsbasis.

Ik vind het prima om in grotere teams te werken. Dat deden vroeger de pastoor en zijn kapelaans ook. Een team moet wel organisch kunnen groeien. Als je twee aparte teams samenvoegt, heb je nog niet één team. Mensen moeten naar elkaar kunnen gaan staan. Anders blijft het toch altijd ‘bij ons doen we het zo’. En het glaasje moet vol zijn bij iedereen, zeggen ze wel eens. Op heel veel plekken sta je er alleen voor. Ieder teamlid moet voldoende in huis hebben en er helemaal voor kunnen gaan.”

“Zelf heb je
niet alle
capaciteiten
in je verenigd”

Luud van Andel
diaken

Ik werk in de Immanuëlparochie, die bestaat uit tien voormalige parochies uit de regio Noordrand. Er zijn vijf pastorale beroepskrachten en een vacature voor een eindverantwoordelijke priester. Het samenwerkingsverband, zoals dat voor ons is aangewezen, is kleiner dan de huidige parochie, omdat Dinteloord zich zal aansluiten aan het samenwerkingsverband van Halsteren en Steenbergen.

Ik ben redelijk recent diaken gewijd, in november 2006. In mijn oude werk kwam ik steeds meer in contact met maatschappelijk werk en de zorg. Ik werkte bij een wetenschappelijk onderzoeksinstituut op een afdeling voor bestuurlijke ondersteuning. Dat was in wezen een oneigenlijke taak van het instituut, zodat het werd afgestoten. De beëindiging van mijn arbeidscontract bleek een ‘blessing in disguise’ toen ik opnieuw moest kijken wat ik wilde. Ik ben theologie gaan studeren in Tilburg.

In 2000 ben ik afgestudeerd. Nadat ik het boekje *Laat je roepen* had gelezen, dacht ik: dit zou ik willen. Ik ben eerst zes jaar pastoraal werker geweest in de regio Dongemond en heb nagedacht over de stap om diaken te worden. Een zelfonderzoek hoort erbij, want de wijding is een definitieve stap. Zijn mijn motieven zuiver? Ben ik, mocht mijn vrouw komen te overlijden, geschikt voor het celibaat? Voor mijzelf heb ik besloten dat ik diaken wilde worden, omdat ik me echt aan de Kerk wil geven. Ik ben met plezier en voldoening pastoraal werker geweest. Nu als diaken voel ik me intenser verbonden met de Kerk.

Ook als pastoraal werker was het geen veertig-urige werkweek en stond beschikbaarheid voor het werk voorop, maar nu hoort die honderd procent beschikbaarheid er integraal bij.

In mijn team heb ik op dit moment met name organisatorische en bestuurlijke taken. De constante in mijn werk is, pastoraal én bestuurlijk, dat ik mensen met elkaar in relatie wil brengen. We zijn met hetzelfde ideaal onderweg. Het koninkrijk van God begint hier bij ons mensen. De menswording van Christus houdt in dat de hemel op aarde gestalte kreeg. Hij is het voorbeeld voor ons bij uitstek. Het is onze taak om aandacht te vragen voor de noden van de wereld, om mensen met elkaar in relatie te brengen en in harmonie te leven. In het evangelie lezen we dat wie zonder zonde is de eerste steen mag werpen. Bij God krijg je altijd weer een tweede kans. Dat is de drive van mijn werk. Bij het verbinden van mensen past het beeld van het station. Daar zie je de verbindingswegen, het op weg zijn van mensen, wegen die bij elkaar komen, mensen die elkaar ontmoeten of juist voorbij lopen. Mensen die afscheid nemen.

Eénpitter of teamplayer... Allebei. Ik kan goed alleen werken en mijn weg vinden. Maar je kunt niet zonder een team. Zelf heb je niet alle capaciteiten in je verenigd. Daar heb je andere mensen bij nodig.”

Besturen

In maart 2007 maakte het bisdom de nieuwe samenwerkingsverbanden voor parochies bekend. Op drie dekenale avonden werden deze gepresenteerd. Parochies moesten daarna een gezamenlijk stappenplan maken met een route naar maximale samenwerking.

Parochiebesturen richtten hiervoor een gezamenlijke 'projectgroep' in, die in juli 2007 als hulpmiddel een *Opzet voor een stappenplan* ontvingen. Het stappenplan vraagt parochies in beeld te brengen hoe maximale samenwerking vorm kan krijgen op de vijf terreinen pastoraat, personeel, gebouwen, financiën en besturen.

Dat is een klus die niet één-twee-drie geklaard is. Het opstellen van het stappenplan is daarom iets anders dan het uitvoeren van dat stappenplan.

Eén parochie

Het doel is te komen tot maximale samenwerking en daar de juiste bestuurlijke inrichting bij te vinden. Er zijn twee modellen voor die bestuurlijke inrichting: een samenvoeging tot één nieuwe parochie, of een samenwerkingsovereenkomst van twee of meer parochies.

Allereerst de samenvoeging van parochies tot één nieuwe parochie. De nieuwe parochie krijgt één parochiebestuur en kent verschillende parochiekernen. Die parochiekernen zijn de voormalige parochies.

De term 'parochiekern' betekent hetzelfde als 'geloofsgemeenschap', maar krijgt de voorkeur (zie p. 4). Het parochiebestuur kan taken overdragen aan 'parochiecommissies'. Bijvoorbeeld voor het beheer van het kerkgebouw, de organisatie van plaatselijke festiviteiten, of de zorg voor vrijwilligers.

Twee of meer parochies

Het alternatief voor de ene parochie is een stevige samenwerking van twee of meer parochies. In een samenwerkingsovereenkomst regelen ze gezamenlijk het werkgeverschap voor het pastoraal team. De parochies ontwikkelen een gezamenlijk pastoraal beleid en een financieel beleid om dat mogelijk te maken. Verder blijft de opdracht overeind om op alle vijf terreinen te komen tot maximale samenwerking.

Stappenplannen

Parochiebesturen moesten de stappenplannen eind 2007 indienen bij de bisschop. Dit is de meeste parochies niet gelukt. Er bleek meer tijd nodig om te komen tot goede plannen. In de *Opzet voor een stappenplan* wordt het stappenplan 'een spoorboekje' genoemd. Op die route staat de vraag voorop welke samenwerking maximaal haalbaar is. Daarna kan de vraag worden beantwoord welke vorm van bestuur er het best bij past: een samenvoeging of samenwerkingsovereenkomst. Zolang de juiste tussenstations niet zijn aangedaan kan de vraag over het eindstation niet worden beantwoord. Besturen gaat dus niet alleen over de uiteindelijke vorm die wordt gekozen, maar ook over de route die wordt afgelegd. Groepen die zich betrokken voelen op het proces mogen niet worden vergeten. Denk aan de pastoraatsgroep, de Parochiële Caritas Instelling, parochianen. Een samenwerkingsverband dat in de hoogste versnelling gaat, komt mogelijk zonder passagiers aan.

Bestuuren

Vereende krachten

Het gaat om maximale samenwerking van lokale, vitale gemeenschappen. Elke parochie of parochiekern brengt eigen kwaliteiten in en voegt iets toe aan het grotere geheel. Het is als met het pastoraal team. “Zonder eigen identiteit heb je in een team niets in te brengen en kun je je teamgenoten geen goed ‘tegenover’ bieden,” zegt pastoraal werkster Marjan Dieleman (p. 9). “Teamlid zijn betekent: collegiaal zijn in alle opzichten, maar elkaar ook aanspreken en een tegenover kunnen zijn binnen dat team.”

Datzelfde geldt voor parochies en parochiekernen. In een samenwerkingsverband vormen ze als het ware zo'n team. En daarvoor geldt dat niet ieder teamlid hetzelfde moet willen doen, of moet doen wat een ander al goed doet. Het betekent ook: beter worden in waar je goed in bent.

Sterke parochiekernen

Het gaat immers om niets meer of minder dan de voortgang van het pastoraat: de bereikbaarheid en toegankelijkheid van de christelijke boodschap en de sacramenten.

In de tijd van het Rijke Roomsche leven (1910-1960) leek dat een korte periode een uitgemaakte zaak. Maar inmiddels is het een stuk minder vanzelfsprekend.

Daarom zijn sterke parochiekernen nodig, waar het geloof wordt gevierd, geleefd, gedeeld en doorgegeven. En waar pastoraat is voor kerkleden én voor degenen die nog niet of niet meer tot de gemeenschap behoren, en die daar wel toe genodigd worden.

- Het doel is komen tot maximale samenwerking op de vijf terreinen pastoraat, personeel, gebouwen, financiën en besturen.
- Samenwerkingsverbanden brengen met een stappenplan in beeld hoe de route naar maximale samenwerking vorm kan krijgen.
- Parochies kunnen worden samengevoegd tot één nieuwe parochie.
- Parochies kunnen een stevige samenwerking aangaan van twee of meer parochies.

Pastoraat

Het geloof staat voorop in het beleid van het bisdom. Dat komt misschien het duidelijkste naar voren in het pastoraat, maar het geldt voor alles wat de parochie onderneemt. Dit artikel gaat over het pastoraat in de samenwerkingsverbanden. Zoals de andere ruiten in het schema (p. 8) komt het pastoraat als paragraaf terug in het algemene beleid van de parochie.

Het pastoraal team is eerstverantwoordelijk voor het pastoraat. De leden van het team hebben een zending van de bisschop. Het team vervult de voortrekkersrol bij het ontwikkelen van pastoraal beleid. Parochiebesturen adviseren het team en bewaken de 'voorwaarden', zoals het beheer van de financiën en de kerkgebouwen. Eén parochie heeft één bestuur. Een samenwerkingsverband van twee of meer parochies heeft echter ook twee of meer besturen. Maar het pastoraal team zal worden aangesteld voor het geheel van het samenwerkingsverband. Daarom is het nodig dat elk samenwerkingsverband werkt aan één pastoraal beleid, waarin het pastoraat voor de parochiekernen op elkaar wordt afgestemd.

Afgestemd aanbod

Op elkaar afgestemd pastoraat betekent, zoals de diocesane beleidsnota zegt, dat parochiekernen niet elk afzonderlijk een volledig pastoraal aanbod hoeven te hebben. Daarvoor staat het grotere geheel van de parochie garant. Parochies en parochiekernen kunnen daardoor een eigen gezicht houden. De ene wijk is immers de andere niet. Het ene dorp niet het andere. Op elke plaats kan het pastoraat een eigen kleur hebben. Afgestemd op de eigen lokale situatie: op de mensen die op de Kerk betrokken zijn én de mensen die op de Kerk betrokken kunnen worden.

Volk van God

De beleidsnota spreekt van een drievoudige gerichtheid. De eerste pastorale zorg gaat uit naar hen die zich tot de Kerk bekennen. De eigen kerkleden zijn de kurk waarop het geheel drijft: het volk van God. Zij houden de liturgie en het gebed gaande en brengen de middelen bijeen. Van daaruit staat de parochie missionair open naar de samenleving, waar mensen zoeken naar zingeving, of kwetsbaar zijn. De Kerk heeft voor hen een boodschap die zin geeft. Of de Kerk biedt concreet een helpende hand.

Per parochie of parochiekern kan gekeken worden welk pastoraal aanbod nodig is voor de kerkleden. Direct gevolgd door de missionaire blik naar buiten, naar de mensen die nog niet of niet meer tot de gemeenschap horen, en die daar wel toe genodigd zijn. De parochie is immers geen doel op zich, maar een instrument om mensen te bereiken met de boodschap van het evangelie. Dat is het uitgangspunt voor het pastoraat.

Pastoraat

Koers bepalen

Parochies met uitgewerkte en actuele plannen voor het pastoraat kunnen die in hun samenwerkingsverband bij elkaar brengen. Als de verschillen groot zijn zal men samen hernieuwd de koers moeten bepalen. De beleidsnota benadrukt dat schaalvergroting gepaard moet gaan aan schaalverfijning. Dat betekent dat het pastoraat in het grotere verband oog moet houden voor lokale verschillen én lokale vitaliteit. Dan kan, vanuit een gezamenlijke visie op het geheel, een passend pastoraal aanbod worden gedaan voor de parochiekernen.

Geloof voorop

Geloven doe je samen en gezamenlijk houd je koers, zowel binnen de eigen parochie als in verbondenheid met de wereldwijde Kerk. En hoewel samenwerking kan voelen als iets dat er allemaal 'bij komt', kan daarmee het laatste woord nooit zijn gezegd. De parochie is er niet ten dienste van zichzelf, maar om het geloof te beleven en te delen, te versterken en door te geven. Dat is het doel van het pastoraat in de parochie. En het is de reden waarom parochies wordt gevraagd al het nodige te doen om de voortgang van het pastoraat te waarborgen.

- Het pastoraal team is eerstverantwoordelijk voor het pastoraat.
- Het pastoraal team zal worden aangesteld voor het gehele samenwerkingsverband.
- Elk samenwerkingsverband moet werken aan één pastoraal beleid.
- Parochiekernen hoeven niet elk afzonderlijk een volledig pastoraal aanbod te doen. Daarvoor staat het geheel van de parochie garant.
- De eerste pastorale zorg gaat uit naar de kerkleden.
- Van daaruit staat de parochie missionair open naar mensen die nog niet of niet meer tot de gemeenschap horen, en die daar wel toe genodigd zijn.

Nieuwe structuur en organisatie van parochies vraagt om moed

De doelstelling van de parochie is het toegankelijk maken van het geloof. Niet alleen voor de twintig procent parochianen die de gemiddelde parochie in Nederland doorgaans bereikt, maar liefst voor alle. De schaal waarop parochies in Nederland momenteel werken is daarvoor niet meer adequaat.

In alle Nederlandse bisdommen wordt nagedacht over andere mogelijkheden. Structuren uit het verleden bieden geen garantie op succes in de toekomst. De wijze waarop de boodschap van het evangelie wordt verspreid is naar tijd en plaats altijd verschillend geweest. Een levende traditie wordt van binnenuit vernieuwd en gevoed, waardoor zij vanuit haar eigen vaste waarden steeds opnieuw mensen uitdaagt, aanspreekt en inspireert. Vitaliteit is hierbij het sleutelwoord en dat heeft ook te maken met de wijze waarop energie in parochies wordt gebruikt.

Parochies worden vrijwel uitsluitend gezien als geloofsgemeenschap. Maar daarmee vallen belangrijke vragen van bestuurlijke en organisatorische aard buiten het blikveld. De Kerk is primair een geloofsgemeenschap én daarnaast een organisatie of 'rechtspersoon', waarvoor allerlei regels gelden. Het Tweede Vaticaans Concilie heeft - voortbouwend op de traditie - de geloofsgemeenschap nader gedefinieerd. In 1983 is vervolgens ook een nieuw Wetboek van Kerkelijk recht verschenen. Beide benadrukken dat pastoraat en bestuur in een goede verhouding tot elkaar moeten staan.

Energie besparen

Het vraagstuk van de verandering van een organisatie is complex en kan van diverse kanten benaderd worden, ik richt me op vraagstukken van structuur en organisatie. Het is namelijk van groot belang de juiste voorwaarden te scheppen om doelstellingen op inhoudelijk terrein te bereiken. Dat dit belangrijk is, wordt vaak miskend.

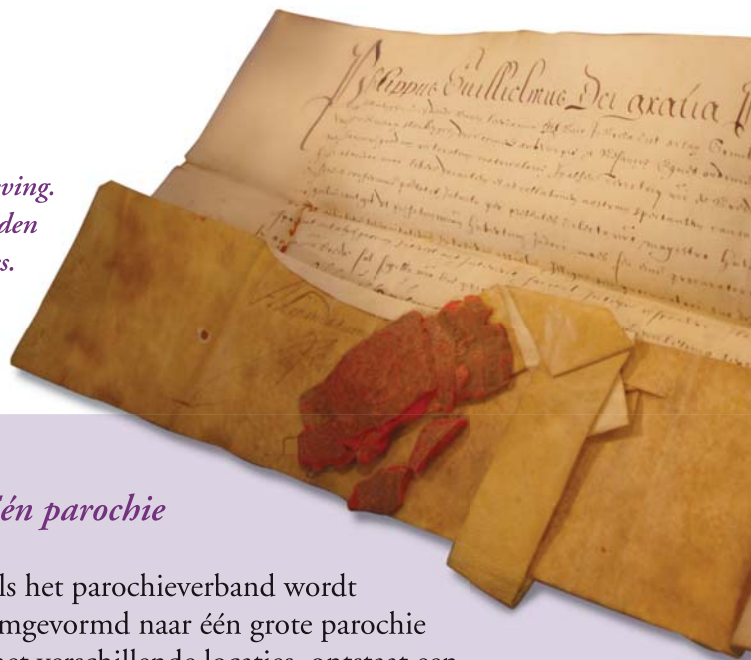
Een bestuur van een parochie dient vandaag de dag nogal veel regels na te leven. Het betreft regels op het gebied van gebouwen, personeel en vrijwilligers, financiën, ledenregistratie en ga zo maar door. Regels die nagenoeg allemaal door de burgerlijke overheid worden gesteld. Om een parochie te besturen moet men vandaag de dag over een behoorlijke dosis kennis, ervaring en deskundigheid bezitten. Door beschikbare capaciteiten op bestuurlijk niveau beter in te zetten, hoeft een organisatie uiteindelijk minder bezig te zijn met structuur en organisatie, is datgene dat we doen efficiënter en komt dus energie vrij.

Bestuurlijke schaalvergroting

Besturen is dienen en een bestuurder in de Kerk dient het pastorale doel. In alle gesprekken over structuur, besturen en organiseren moet dat uitgangspunt steeds helder blijven. Besturen is geen doel op zich. Het bestuur ondersteunt pastoors en pastorale teams bij hun pastorale taken. Deze opvatting stelt eisen aan alle betrokkenen en het is van belang dat men samen, bestuurders én pastorale krachten, gericht is op dezelfde belangen en doelstellingen én goed weet wat de eigen bijdrage daaraan is. Een positief kenmerk van de Katholieke Kerk is dat zij een geloofsgemeenschap is in klein en in groot verband. Dit opent de weg naar minder watervrees voor een operatie van bestuurlijke schaalvergroting, want dat is waar de Katholieke Kerk in Nederland mee bezig is: de beweging van parochies via een parochieverband naar zo nodig samenvoeging tot een grote parochie.

*Ook vroeger was er wet- en regelgeving.
Dat is alleen maar meer geworden
en stelt hoge eisen aan parochies.*

*(Document uit het bisschoppelijk archief
dat is ondergebracht bij het stadsarchief Breda.)*

Nog geen evenwicht

De verbanden die her en der in de afgelopen jaren zijn ontstaan hebben parochies meestal op een goede manier nader tot elkaar gebracht. Wat in deze verbanden niet kon worden gerealiseerd, is een evenwichtige relatie tussen enerzijds de pastorale teams en anderzijds de besturen van de parochies. Deze onevenwichtigheid leidt er onder andere toe dat pastorale beroepskrachten nu relatief veel tijd kwijt zijn aan het op één lijn brengen en houden van allerlei mensen en zelfs organisaties, ofwel: aan management. Hierdoor vloeit energie bij hen weg en kunnen zij zich niet goed richten op hun eigenlijke taken, die - afgezien van de taken van de pastoor op beheersmatig terrein - op geestelijk terrein liggen.

Afscherming

Een parochieverband bestaat uit een aantal zelfstandige rechtspersonen die ieder een eigen bestuur hebben en een 'stuurgroep' die als coördinator fungeert en als gesprekspartner met het pastoraal team. In een parochieverband van vijf parochies lopen ongeveer dertig bestuurders rond. De stuurgroep van een parochieverband heeft juridisch weinig eigen bevoegdheden en is sterk afhankelijk van wat de parochies willen delegeren, hetgeen - wil dat goed gaan - in consequente beleidsprocessen dient te gebeuren. In veel situaties leidt het parochieverband er feitelijk toe dat de samenwerking stagneert, omdat parochies de constructie gebruiken om zichzelf af te scherm. Men heeft een paar lastige zaken overgedragen aan het parochieverband en koestert verder vooral zichzelf. Menig stuurgroep moet eindeloos lang vergaderen en onderhandelen om parochies meer open te maken en inhoudelijk meer op één, meer missionaire, lijn te krijgen.

Eén parochie

Als het parochieverband wordt omgevormd naar één grote parochie met verschillende locaties, ontstaat een fundamenteel andere situatie. Het bestuur is direct gesprekspartner van het pastoraal team, organiseert centraal de voorwaardenscheppende kant van het werk en beheert in dat verband een aantal locaties of gemeenschappen. Die locaties blijven hun eigen identiteit houden en liefst versterken, zodat een palet aan mogelijkheden ontstaat. Elke locatie krijgt een eigen budget, op basis van een begroting, en beheert een aantal zaken zelf. Om dit te bereiken moeten parochies gaan inzien dat de term 'parochie' niet vastzit aan een bepaalde vorm of omvang. Daarnaast en vooral moet men gaan begrijpen dat de grote parochie er niet is om de kleintjes op te eten, maar om ze te ondersteunen en vitaal te houden of te maken.

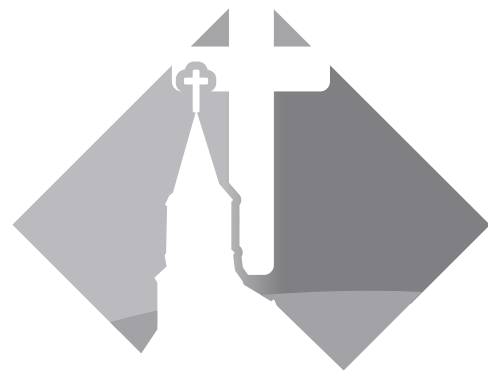
In de praktijk blijkt ook dat het zo ook werkt. Vitale gemeenschappen die bestaansrecht hebben winnen bij de voorgestelde aanpak. Er zullen ook locaties zijn die het niet redden. Dat komt dan echter niet door de bestuurlijke schaalvergroting, al is dat pijnlijk om te erkennen.

Moed

Verandering vraagt veel moed en doorzettingsvermogen. Omdat we erg hangen aan het vertrouwde is het lastig om echte omslagen te bereiken. Pas als we echt beseffen dat bestuurlijke structuren slechts een hulpmiddel zijn en niet het doel, zijn we in staat om na te denken over andere vormen, die simpel en doeltreffend zijn en ruimte scheppen voor Gods Geest.

mr. Petra M.M. Stassen
hoofd juridische zaken Adviesbureau RK Kerk
(ARKK)

Gebouwen

Regionale projectgroepen maken stappenplannen voor de samenwerkingsverbanden om te komen tot maximale samenwerking.

Het komen tot een overzicht van de kerkelijke gebouwen, met de staat waarin ze verkeren en de te verwachten kosten, is daarin een wezenlijk onderdeel.

Het is niet eenvoudig om een goed en objectief beeld te krijgen van de bouwkundige staat van gebouwen. Daardoor is het lastig om de te verwachten kosten te schatten. En dat maakt het weer ingewikkeld om binnen een samenwerkingsverband gezamenlijk te bepalen welke bedragen gereserveerd moeten worden.

Maximale samenwerking

Parochies moeten zoeken naar maximale samenwerking op het gebied van kerkelijke gebouwen. Denk bijvoorbeeld aan het gebruik van de gebouwen en aan het oormerken van gelden voor de gebouwen per parochiekern. Hier gaat het over de bouwkundige staat van de gebouwen. Een overzicht daarvan is nodig om te bepalen welke financiële reserves aangelegd moeten worden. Parochies leggen die reserves aan volgens het principe van normatief begroten (zie p. 20-21).

Eerste overzicht

Het bisdom heeft als hulpmiddel voor parochies een uniforme standaard gemaakt en daarmee voor het hele bisdom de staat van de kerkelijke gebouwen in kaart gebracht. De huidige toestand van alle objecten is 'gemeten' op basis van gegevens en kennis en kunde van de afdeling Bouwzaken. Zo is onderhoud dat in het verleden heeft plaatsgevonden meegewogen, restauraties die zijn uitgevoerd en inspecties door medewerkers van de afdeling Bouwzaken. Van elk gebouw is er nu een globaal beeld van de bouwkundige staat en eventuele bijzonderheden. Mét een indicatie van de gemiddelde kosten.

In het overzicht zijn alle kerkelijke 'opstallen' meegenomen: de kerkgebouwen en pastorieën, kapellen en eventuele andere panden. Elk samenwerkingsverband kan bij het bisdom het overzicht van de eigen kerkelijke gebouwen opvragen. Het overzicht werd toegelicht op de diocesane werkochtend over parochiële samenwerking op 8 maart in Roosendaal.

Inzoomen

Het eerste overzicht van het bisdom is voldoende om binnen een samenwerkingsverband een onderling vergelijkbare inschatting te maken. In veel gevallen is dat nu voldoende. Maar om precies te bepalen welke kosten in de toekomst te verwachten zijn, is een tweede stap nodig. Want pas als je bij wijze van spreken echt het dak op gaat, blijkt met welke kosten je precies rekening moet houden. Het bisdom heeft een inventarisatieschema voor parochies om in te zoomen op de kosten. Parochies kunnen dit niet zelf invullen, want het meten en waarderen van kosten is specialistisch werk, waarvoor expertise ingeschakeld moet worden. En zelf ga je nu eenmaal ook niet zomaar het dak op.

Meerjarenonderhoudsplan

Het overzicht van het bisdom en het nadere onderzoek van parochies zelf zijn een opstap om uiteindelijk per samenwerkingsverband een meerjarenonderhoudsplan te kunnen maken. Zo'n plan geeft inzicht in de kosten die per jaar voor elk gebouw moeten worden gemaakt.

Een aantal gebouwen in het bisdom heeft al een meerjarenonderhoudsplan, opgesteld in de loop der jaren door de afdeling Bouwzaken. Aan de hand van het diocesane overzicht kan worden bepaald welke gebouwen met voorrang een meerjarenonderhoudsplan moeten krijgen. Voor sommige gebouwen is zo'n plan nodig gezien de bouwkundige staat, in verband met specifieke onderhoudsproblemen, eventuele plannen voor restauratie of juist afstoting van een gebouw, verbouwingen etc.

Een goed inzicht in de staat van gebouwen en te verwachten kosten is, niet in de laatste plaats, ook van belang voor het proces van samenwerking. Niemand is er immers bij gebaat als een parochie of parochiekern plotseling wordt geconfronteerd met onvoorziene kosten voor groot onderhoud of restauratie. Dat komt altijd ongelegen en kan samenwerking op dat moment ongewild onder druk zetten.

- Het is nodig de bouwkundige staat van gebouwen te bepalen om de te verwachten kosten te kunnen schatten.
- Het bisdom heeft van alle kerkelijke gebouwen de bouwkundige staat globaal in kaart gebracht.
- Dat overzicht geeft ook een schatting van de gemiddelde kosten.
- In veel gevallen is dat op dit moment voldoende.
- Voor sommige gebouwen is nauwkeurigere informatie nodig om een meerjarenonderhoudsplan te maken.
- Het meten en waarderen van kosten is specialistisch werk dat parochies niet zelf kunnen doen.
- Onvoorziene kosten komen altijd ongelegen en kunnen een samenwerkingsproces ongewild onder druk zetten.

Financiën

Grotere parochies in samenwerkingsverbanden moeten oog houden voor de lokale parochiekernen. Ook op financieel gebied stimuleert het bisdom de lokale betrokkenheid. Verantwoordelijkheden kunnen aan parochiekernen worden gedelegeerd en voor elke parochiekern geldt het normatief begroten.

Normatief begroten is al sinds de jaren '90 richtinggevend voor parochies in het bisdom. Elke parochie moet zijn begroting opstellen en verantwoorden volgens vaste percentages (zie kader). Zo blijven de uitgaven in evenwicht. Als een parochie niet meer kan voldoen aan het normatief begroten, betekent dit dat de financiële situatie onvoldoende gezond is. Parochiekernen moeten ieder voor zich voldoen aan het normatief begroten. Daarmee wordt dat bij wijze van spreken een financiële 'toets' op vitaliteit. Andere parochiekernen kunnen eventueel bijspringen als dat nodig is. Maar die ondersteuning kan niet structureel zijn. Ieder moet als het ware zijn eigen boontjes kunnen doppen.

Normatief begroten

Normatief begroten houdt in dat voor elke onderdeel op de begroting een vast percentage wordt aangehouden.

Die percentages zijn:

- 45% voor de pastorale beroepskrachten
- 5% voor de overige persoonskosten, zoals dirigenten, organisten etc.
- 25% voor de gebouwen
- 15% voor de afdracht aan bisdom en dekenaat
- 10% voor de programmakosten, zoals kosten voor het parochieblad en kosten voor de eredienst etc.

Budgetverantwoordelijken

Een parochiekern heeft geen eigen penningmeester. De functie van penningmeester is verbonden aan het bestuur van de parochie. Wel kan in een parochiekern een budgetverantwoordelijke de administratie bijhouden. Zo'n budgetverantwoordelijke kan taken op zich nemen onder aansturing en verantwoordelijkheid van de penningmeester. Zo kan per parochiekern iemand zorg dragen voor het financiële draagvlak. Bijvoorbeeld door ter plekke de actie Kerkbalans te organiseren.

Verantwoording

Financiële taken kunnen dus op plaatselijk niveau worden uitgevoerd. Ook kunnen financiële reserves die worden opgebouwd per parochiekern geormerkt in de boeken terugkomen. Elke parochiekern kan een eigen administratie bijhouden. Voorwaarde is wel dat het allemaal op dezelfde manier gebeurt, zodat de afzonderlijke administraties uiteindelijk door het parochiebestuur in één jaarrekening kunnen worden samengevoegd. Daarna kan die ter goedkeuring naar het bisdom worden gestuurd. Ook eigendommen kunnen per parochiekern worden beheerd. Het gebruik van een kapel bijvoorbeeld, het bijhouden ervan, het opknappen ervan én het zoeken naar extra geld voor die opknapbeurt, kan allemaal plaatsvinden vanuit de gemeenschap ter plaatse.

Financiën

Software

Het samenvoegen van de administraties tot één geheel hoeft niet tot problemen te leiden, omdat er algemene richtlijnen zijn voor het bijhouden van de administratie. Maar nog niet alle parochies hebben hetzelfde softwarepakket. In het proces naar meer samenwerking kunnen parochies ook dat op elkaar afstemmen. De Nederlandse bisdommen hebben afgesproken dat parochies die een nieuw pakket nemen omschakelen naar Navision. Dit wordt vanuit de bisdommen ondersteund, omdat het op termijn grote voordelen heeft voor het onderling vergelijken en uitwisselen van gegevens.

Betrokkenheid

Als de betrokkenheid van de parochianen op hun eigen gemeenschap afneemt, merkt de gemiddelde penningmeester al gauw dat ook het financiële draagvlak afneemt. Gezamenlijk de spaargelden onderbrengen levert meer op. Maar de ervaring leert dat één plus één niet altijd twee is. Als twee parochies worden samengevoegd, verdubbelen niet automatisch de inkomsten. Het financiële beleid van parochies moet daarom gericht zijn op het behoud van lokale betrokkenheid. Want die lokale betrokkenheid betekent draagvlak, zowel voor het pastoraat als financieel en voor het onderhoud van de kerkelijke gebouwen.

- Het financiële beleid voor parochies is gericht op lokale betrokkenheid.
- Per parochiekern kan de administratie bij worden gehouden.
- Budgetverantwoordelijken kunnen in parochiekernen taken op zich nemen.
- Zij doen dat onder verantwoordelijkheid en aansturing van de penningmeester van de parochie.
- Normatief begroten zorgt voor evenwicht in de uitgaven.
- Als parochies worden samengevoegd tot één nieuwe parochie, geldt normatief begroten voor de afzonderlijke parochiekernen (de voormalige parochies).
- Normatief begroten is als het ware een 'toets' op financiële vitaliteit.
- Lokale betrokkenheid betekent financieel draagvlak.

Actief kerkgebouwenbeleid regio Oudenbosch

Het kerkgebouw is voor veel gelovigen het zichtbaar herkenningsteken van geloof in dorp of stad, of in de weidse verten. Het kerkgebouw is de concrete plaats waar mensen van generatie op generatie samen komen om in de liturgie Christus en elkaar te ontmoeten.

Parochiebestuurders en vele vrijwilligers zetten zich in om dat belangrijke erfgoed te bewaren. Dat vraagt visie en beleid op onderhoud en financiering. Voor menig bestuurder is dat een stevige klus. Zeker in een tijd waarin samenvoeging van parochies ook de gebouwen raakt. De Inter Parochiële Vereniging (IPV) van de regio Oudenbosch zette in 2002 beleid uit voor de zeven samenwerkende parochies.

Geen verrassingen

Jan Bedaf, penningmeester van het IPV: "Toen in 2002 de samenvoeging van de zeven parochies van de IPV Oudenbosch nadrukkelijker gesprekspunt werd tussen bisdom en regio, werd duidelijk dat er beleid op het terrein van de kerkgebouwen moest komen. Men wilde bij de start van de intensievere samenwerking niet voor verrassingen en onvoorziene zaken, en zeker ook financiële lasten, te komen staan. Onder leiding van voorzitter mevrouw Hanneke Wijtvliet werd een aantal uitgangspunten geformuleerd." De penningmeester zet de belangrijkste uitgangspunten uiteen: "Iedere geloofsgemeenschap moet de eigen lasten kunnen dragen. Een parochie moet niet belast worden met de kosten van een andere parochie. Elke parochie zal zich, ook in de toekomst, als geloofsgemeenschap in een groter parochiegeheel financieel moeten kunnen verantwoorden."

Eén bril

Vervolgens werd in 2003 aan een onafhankelijk bouw bureau opdracht gegeven om een kostenberaming te maken voor ieder kerkgebouw in de regio voor een periode van tien jaar. Het voordeel daarvan was, volgens Jan Bedaf, dat met dezelfde bril naar de verschillende gebouwen werd gekeken. "Ieder had natuurlijk wel zo zijn inspectierapporten. Van de afdeling Bouwzaken van het bisdom, of van monumentenwacht. Weer anderen hadden deskundigen uit eigen kring die onderzoek hadden gedaan." "Bij het onderzoek in onze regio werd er zoal gekeken naar daken en goten, naar voegwerk en schilderwerk, naar verwarming, hang- en sluitwerk en noem maar op. Dat leverde een plaatje op van de bouwkundige staat van de afzonderlijke kerken, de te verwachten werkzaamheden en natuurlijk een prijsindicatie voor het toekomstig onderhoud."

Beoordeling

Bedaf is erover te spreken dat het bisdom voor parochies een algemeen overzicht maakte van de staat en te verwachten kosten van kerkelijke gebouwen (zie p. 18-19): "Het is goed dat het bisdom een uniforme beoordelingsstandaard heeft."

De eenduidige beoordeling in de regio Oudenbosch bleek zeer behulpzaam: “In ons geval bleek dat de meeste parochies wel een realistische kijk op hun gebouw hadden, maar een enkeling schrok toch wel.” De inventarisatie van de parochies was een eerste stap: “Die inventarisatie was een aanzet om de parochies zelf stappen te laten ondernemen. Steeds met als uitgangspunt dat de geloofsgemeenschap zelf voor de exploitatie kan blijven zorgen.” Het initiëren van het onderzoek en de opdracht aan het onafhankelijke bureau om voor tien jaar de kostenberaming te maken voor de gebouwen, zorgde voor een versnelling en intensivering van de eigen inspanningen per parochie.

Werk in uitvoering

Nadat het onderzoek was afgerond, werden verschillende kerken onder handen genomen. “De parochie in Oud-Gastel heeft hard gewerkt aan de restauratie van de Laurentius kerk. In Bosschenhoofd is inmiddels de restauratie van de H. Hart van Jezus kerk in volle gang. De Paulusparochie in Oudenbosch kwam in gesprek met een partner voor meervoudig cultureel gebruik van de kerk,” vertelt Bedaf. Hij vervolgt: “De parochies H.H. Martelaren van Gorcum in Stampersgat en H. Johannes de Doper in Standdaarbuiten namen initiatief om met de burgerlijke gemeenten in gesprek te gaan over de plaats van de kerkgebouwen in de nieuwe gebiedsvisie van de dorpskernen.” Ook noemt Bedaf de kerk van de parochie St. Jan de Doper in Hoeven. Deze heeft, na een aanzienlijke uitgave voor dakherstel, voor subsidie bij monumentenzorg een onderhoudsplan ingediend van de afdeling Bouwzaken van het bisdom. Inmiddels is deze meerjarige subsidie toegekend. Ook aan de basiliek van H.H. Agatha en Barbara in Oudenbosch is het nodige onderhoud verricht. “Het bestuur had daarvoor al vanuit het verleden reserves kunnen aanleggen voor groot onderhoud. Bovendien betaalt het rijk een gedeelte van de onderhoudskosten.”

Algemeen inzicht

Door de gezamenlijke aanpak zijn de besturen van de parochies in de regio goed op de hoogte van de kosten en de staat van de diverse gebouwen. Jan Bedaf meent dat de helderheid die er is een gevolg is van de openheid van de verschillende besturen ten aanzien van elkaar over ieders financiële situatie. De IPV heeft daar een voortrekkersrol in kunnen vervullen. Een uniform gezamenlijk onderhoudsplan voor alle gebouwen in de regio is nog ver weg. Dat is lastig op te stellen vanwege de complexiteit van de objecten. De onderhoudsstaat van de gebouwen is verschillend. Het ene gebouw is een beschermd monument, een ander weer niet.

Toekomst

De gebouwen in de regio kunnen na alle onderhoud weer enige tijd vooruit. “En daarna?” zo dringt zich de vraag op. Bedaf is daar helder in: “We moeten blijven werken aan een levende Kerk, waar mensen bij willen horen. Het kerkgebouw is een belangrijke plaats, teken van samenkomst. Ieder vitale gemeenschap heeft recht op zo’n plek. Daar zullen de bestuurders en het pastoraal team in onze regio zich samen voor inzetten. Daar ben ik zeker van.”

Personeel

De beleidsnota In de duizend gezichten van Uw volk heeft een pastoraal team voor ogen van vier pastorale beroepskrachten. In dat team zijn de diverse ambten en functies van priester, diaken en pastoraal werk(st)er vertegenwoordigd. De nota zegt erbij dat het niet per se vier volledige aanstellingen hoeven te zijn.

Een pastoraal team werkt voor het geheel van de parochies in het samenwerkingsverband. Die moeten daarom het personeelsbeleid op elkaar afstemmen. Dat is nodig om de mensen die het werk doen zo goed mogelijk te ondersteunen. Het financieren van de teams, het ondersteunen en faciliteren van hun werkzaamheden, het adviseren inzake beleidszaken zal van besturen een scherpe blik vragen.

Eén bestuurlijke aansturing

Een pastoraal team werkt onder aansturing en verantwoordelijkheid van de eindverantwoordelijke priester: de pastoor. Voor het goed functioneren van het pastoraal team moet er ook één duidelijke bestuurlijke aansturing zijn. Het komt het werk ten goede als de parochiebesturen binnen het samenwerkingsverband een gedeelde visie hebben en als men het eens is over de manier waarop de pastorale beroepskrachten werken aan de opbouw van de geloofsgemeenschap. Dat neemt niet weg dat er lokale verschillen en accenten gezet kunnen worden, afhankelijk van en inspelend op de afzonderlijke parochiekernen. Pastorale beroepskrachten mogen niet in een krachtenveld of krachtenspel terechtkomen van afzonderlijke parochies of parochiekernen. Dat betekent dat samenwerking méér moet zijn dan het vaststellen van een verdeelsleutel, zodat de pastorale beroepskrachten vanuit een gezamenlijke pot kunnen worden betaald.

De samenwerking moet ook verder reiken dan het verdelen van de uren van de beroepskrachten over de verschillende gemeenschappen. Er moet een gezamenlijke visie zijn op het pastoraat in de parochie. Die ene bestuurlijke aansturing is het meest eenvoudig als parochiekernen zich samenvoegen tot één parochie met één parochiebestuur. Mede daarom zegt de beleidsnota dat samenwerking het beste gestalte kan krijgen door de vorming van één parochie.

Er kunnen echter redenen zijn waarom het samenwerkingsverband op dit moment niet één parochie wordt, maar zal bestaan uit twee of meer parochies. Als de ene parochie daarom (nog) niet mogelijk is, dan moeten er minstens voor het pastoraal team duidelijke en niet-vrijblijvende samenwerkingsafspraken worden gemaakt. Zodat het daadwerkelijk kan worden: één team en één plan.

Vacatures

Een team van minimaal vier personen, hoewel niet noodzakelijk vier volledige aanstellingen. Dat klinkt mooi, maar kan het bisdom de mensen leveren? Het antwoord is: nog wel, maar in de nabije toekomst niet meer altijd. We zien nu al dat vacatures in parochies soms korte of langere tijd niet vervuld kunnen worden. Die situatie zal niet gauw veranderen. Het aantal beschikbare pastorale beroepskrachten blijft de komende jaren een probleem. De gemiddelde leeftijd is hoog (begin 2008 ongeveer 54 jaar) en er is weinig jonge aanwas.

Personeel

Parochies en bisdom moeten deze situatie met elkaar onder ogen zien. Parochies kunnen het geld dat ze moeten reserveren voor het pastoraal personeel niet aan andere zaken besteden (zie p. 20-21 over normatief begroten). Als een parochie voldoende geld heeft en een vacature niet vervuld kan worden, omdat er geen pastorale beroepskracht is voor de functie, kan worden gezocht naar alternatieve oplossingen.

Professionele ondersteuners

Een mogelijkheid is dat iemand, die onvoldoende theologisch is opgeleid voor een volledige pastorale opdracht, een pastorale deeltaak krijgt. Mensen die bijvoorbeeld een bacheloropleiding in het pastoraat hebben, en nog niet de master die nodig is, kunnen zo een taak krijgen in de catechese, of coördinerende taken rond zorg en ziekenbezoek. Op deze manier ondersteunen ze het pastoraal team en het pastoraal werk. Zo kan geld voor pastoraat daar daadwerkelijk voor worden ingezet. Zo kan er ook voor secretariële ondersteuning ruimte zijn. Vaak verrichten pastorale beroepskrachten zelf secretariële werkzaamheden. Bijvoorbeeld als zij roosters samenstellen voor de weekendvieringen. Overwogen kan worden zulke taken onder te brengen bij een persoon die het team kan ondersteunen. Deze zal vooralsnog tijdelijk worden aangesteld en niet delen in de pastorale verantwoordelijkheid van het pastoraal team. Deze 'pastorale toets' zal telkens moeten plaatsvinden wanneer mensen als professioneel ondersteuner van het team worden aangenomen.

Er zal altijd een check zijn op de 'pastorale gerichtheid' van de deeltaak die iemand op zich neemt. Want het bisdom houdt vast aan de norm dat 45% van het geld van de parochies wordt besteed aan pastoraal personeel. De norm is nodig voor een evenwichtig uitgavenpatroon van parochies, waarbij het geloof en de opbouw van de gemeenschap voorop staan.

Benoemingen

Bij vacatures voor pastorale beroepskrachten hangt de benoemingsprocedure af van de vorm die het samenwerkingsverband op dat moment heeft. Is er één parochie, dan is er één parochiebestuur betrokken in het proces. Zijn er twee of meer parochies met een samenwerkingsovereenkomst, dan zijn de afzonderlijke besturen 'partner' in het traject. Er is dan wel al een basis gelegd in die samenwerkingsovereenkomst, want die regelt met name de inbedding van het pastoraal team. Als parochies van een samenwerkingsverband nog zoeken naar de beste manier om de samenwerking vorm te geven (in een samenvoeging, of een samenwerkingsovereenkomst), wordt een teamlid met het oog op de toekomst benoemd. Dat gebeurt dan in samenspraak met de betrokken parochies. Er zijn dus bisdombreed zeer verschillende situaties. Daarom spelen de deken en de dekenaal coördinator, die daar een goed zicht op hebben, een belangrijke rol in het benoemingstraject.

Lees verder op p. 26. *is breedte inzet*

Kerk in de steigers

Heilig Hart kerk Bosschenhoofd

Het bisdom coördineert de inzet van de pastorale beroepskrachten in de parochies. De bisschop benoemt en zendt hen naar de parochies. Vanuit het zicht van de bisschop op het geheel van het bisdom worden pastorale beroepskrachten en parochies bij elkaar gebracht. Het is belangrijk dat parochies en beroepskrachten goed bij elkaar passen. Het benoemingenbeleid is daarom meer dan het opvullen van lege plekken. Werkplekken veranderen en mensen veranderen. Ook kunnen benoemingen voortkomen uit de nood van een parochie elders in het bisdom. Zo heeft de samenwerking van parochies en van pastorale beroepskrachten uiteindelijk een bisdombrede dimensie.

- Een pastoraal team zal voor het gehele samenwerkingsverband werken.
- Het samenwerkingsverband moet inhoudelijk één visie op het pastoraat in de parochie hebben.
- Lokaal kunnen verschillende accenten worden gezet.
- Pastorale beroepskrachten mogen niet in een krachtenveld tussen afzonderlijke parochies of parochiekernen terechtkomen.
- Bij een samenvoeging tot één parochie is het werkgeverschap daar ondergebracht.
- Bij een samenwerkingsovereenkomst van parochies moeten voor het pastoraal team duidelijke en niet-vrijblijvende afspraken worden gemaakt.
- Vacatures in parochies kunnen soms korte of langere tijd niet vervuld worden.
- Een alternatief is mensen die geen volledige pastorale opdracht kunnen krijgen een pastorale deeltaak te geven.
- Ook voor secretariële ondersteuning kan ruimte zijn vanuit geld voor pastoraal personeel.
- Er zal altijd een toets plaatsvinden op de 'pastorale gerichtheid' van zo'n deeltaak.
- De benoemingsprocedure bij vacatures hangt af van de vorm die het samenwerkingsverband op dat moment heeft.
- De samenwerking van parochies en van pastorale beroepskrachten heeft uiteindelijk een bisdombrede dimensie.

Bosschenhoofd is een mooi gelegen woondorp gelegen tussen Roosendaal en Etten-Leur. Vanaf 1886 is het dorp een zelfstandige parochie, toegewijd aan het heilig Hart van Jezus. De bouwpastoor, pastoor Van Breugel, bouwde in dat jaar de eerste parochiekerk. Het dorp groeide zodat een van zijn opvolgers, pastoor dr. A.J. Smits, in 1926 aan bisschop Hopmans de plannen voorlegde een nieuwe kerk te bouwen. Hij wist de vooraanstaande architect Wolter te Riele uit Utrecht in te schakelen om deze kerk te bouwen. Op 22 mei 1928 consacreerde bisschop Hopmans de nieuwgebouwde dorpskerk. Tijdens de bevrijding werd de dorpskerk zwaar beschadigd. Het was aan de Roosendaalse architect Hurks de kerk weer op te bouwen. De wederopbouw werd voltooid in 1952.

Dit jaar bestaat de Heilig Hartkerk dus 80 jaar. Reden tot feest maar ook tot zorg. Een bouwkundig rapport heeft duidelijk gemaakt hoe slecht de kerk er aan toe is. Het dak is lek. Water uit de goten loopt niet alleen aan de buitenzijde over de muren maar het water dringt ook naar binnen. Natte hoeken in het gebouw vormen hiervan het levende bewijs. Links vooraan is een hoek afgesloten. Scheuren in muur en gewelf maken deze onveilig. Ook de klokkenstoel is rot.

De totale instandhoudingskosten bedragen ruim 700.000 euro. Het kerkbestuur wil de kerk graag behouden. Daartoe verzamelt het fondsen en heeft het de pastorie en de daarbij behorende tuin met toestemming van de econoom van het bisdom aan de gemeente Halderberge verkocht. Het bestuur krijgt 55.000 euro van de provincie in het kader van het project 'Schatten van Brabant'.

De restauratie wordt grondig aangepakt. De kunstenaar Isabel Bakker-Schraven herstelt de kruiswegstaties. Goten, schilderwerk, voegwerk van de toren en alle ramen worden opgeknapt. Het kerkbestuur hoopt dat het karwei in september 2008 gereed is.

Uw kerk schilderen!

door een bedrijf waar het
ambachtelijke werk zijn
plaats heeft behouden...

Uytdehaag
schilderwerken b.v.

Postbus 78, 4854 ZH Bavel/Breda
Eikbergseweg 10a, 4854 NH Bavel/Breda
Tel. (0161) 43 16 32, Fax (0161) 43 36 94

Voor de toekomst van ons verleden.

Restauratie en onderhoud van monumenten is bij Nico de Bont in vertrouwde handen. Dat bewijzen onze 80 restaurateurs elke dag weer. Ook bijvoorbeeld bij de recente restauratie van de kerk van Abdij Koningshoeven te Berkel Enschoot. Minutieus vakmanschap, voor de toekomst van ons verleden...

nico de bont

Aannemingsbedrijf Nico de Bont B.V.
Postbus 76, 5260 AB Vught
Tel. 073-518 94 80, fax 073-518 94 90
www.nicodebont.nl

Walter Verhoeven BV
loodgieters- & leidekkersbedrijf

Bezoekadres
Nieuwkuijksstraat 103
5253 AE Nieuwkuijk
Postadres
Postbus 14
5253 ZG Nieuwkuijk
Telefoon
073 - 513 00 49
Telefax
073 - 511 76 73
Internet
www.walterverhoeven.nl
E-mail
info@walterverhoeven.nl

Koper-, lood- en zinkwerken
Lei bedekkingen
Loodgieters werken

(sinds 1880)

Monumentenherstel

Al vanaf 1950 landelijk gespecialiseerd in:

- Houtrestauratie
- Duivenwering
- Houtconservering
- Onderhoudscontracten
- Vochtbestrijding

Recente projecten: Westerkerk, Zuiderkerk, Paleis op de Dam, Paleis 't Loo, Paleis Soestdijk, Kasteel Drakestein, Koninklijke stallen, Binnenhof, Ridderzaal, Stadhuis Groningen, Kruissherencomplex Maastricht, Kathedrale Sint Bavo Kerk Haarlem, molens Kinderdijk en vele andere molens, kerken en monumentale panden.

Protekta
Conserduc-Renofors

Postbus 72 | 5420 AB Gemert | tel. 0492-364292 | www.protekta.nl

www.travhydro.nl

STEIGERS
STEIGERS
Bouw
Nieuwbouw/Restauratie/Renovatie
INDUSTRIE
Contracten / Projecten
ONDERSTEUNINGEN
Bruggen / Viaducten / U-bouw
Speciale bekistingen ALPI

MONTAGE / VERHUUR / VERKOOP

Travhydro Nederland B.V.
vanaf 1960

HOOFDKANTOOR
Berkenwoudestraat 15
3076 JA Rotterdam
Telefoon:(010) 419 11 00
Telefax: (010) 419 00 09
E-mail: rotterdam@travhydro.com

VESTIGING
Tramstraat 6
7001 CH Doetinchem
Telefoon:(0314) 342 001
Telefax: (0314) 327 040
E-mail: doetinchem@travhydro.com

Kerk in de steigers

de Bonth van Hulten

Postbus 115 - 5250 AC Vlijmen - Telefoon 073 - 5119022
E-mail bv@volkerwessels.com - Website www.bonthvanhulten.nl

Bouw
Utiliteitsbouw,
woningbouw en renovatie.

Restauratie
Vakkundig behoud van
monumentale panden.

Projectontwikkeling
Slagvaardig van initiatief
tot oplevering.

**Heilige
Corneliuskerk
Lamswaarde**

Dé oplossing voor elke bouwopgave

PRIESTER OF DIAKEN WORDEN VANUIT JE BEROEP

*een deeltijdopleiding met een eigen
aanbod aan hen die vanuit hun beroep
priester of diaken willen worden*

Informatie: Priester- en Diakenopleiding Bovendonk
Hofstraat 8 • 4741 AK Hoeven • Telefoon: 0165-504277
E-mail: secretariaat@bovendonk-opleidingen.nl
Website: www.bovendonk-opleidingen.nl
Uw steun is welkom: P 2580680 t.n.v. Stichting PDOB te Breda

Lourdes BEDEVAARTEN

Reizen per trein, bus of vliegtuig

*In het jubileumjaar 2008
viert Lourdes de 150^e verjaardag
van de verschijningen.*

In onze nieuwe brochure bieden
wij ook bedevaarten aan naar:

- Rome
- Czestochowa en Polen
- Banneux
- Bedevaarten op maat

De gratis brochure kunt u aanvragen
via onze website:

www.bedevaarten.com

of via onderstaand adres:
Stichting Organisatie
Limburgse Bedevaarten
Raadhuisplein 1
6226 GN Maastricht
tel. 043 - 321 57 15
info@bedevaarten.com

Oomen Architecten BV
/ Havermans Joosten Van Sambeek

Oomen Architecten

Ulvenhoutselaan 79
Postbus 4916 - 4803 EX BREDA

Telefoon +31(0)76 560 22 55
Fax +31(0)76 560 22 88

info@oomenarchitecten.nl
www.oomenarchitecten.nl

b.v. GlasbewerkingsBedrijf Brabant "GBB"

Restauratie en realisatie van nieuw glas-in-lood

- Restauratie en nieuw glas-in-lood,
ook gebrandschilderd glas-in-lood.
- Glasappliqué, fusing, grafmonumenten.
- Gezandstraald glas.

Kapitein Hatterasstraat 10 • 5015 BB Tilburg
Tel. 013-5325110 • www.gbb.nl • info@gbb.nl